

Aandacht voor kinderen in het klassiek islamitisch recht

Harald Motzki*

De notie dat kinderen rechten hebben die in wetboeken vastgesteld moeten worden, is een vrij recent verschijnsel. In premoderne wetboeken zoeken wij vergeefs naar bepalingen die rechten van kinderen vastleggen. In dat opzicht is er geen verschil tussen de wetboeken van het christelijke of gesecculariseerde Europa vóór de twintigste eeuw en de handboeken van de wetgeleerden in de islamitische wereld van toen. De premoderne wetsteksten en juridische geschriften focussen op *volwassen* personen. Dat betekent echter niet noodzakelijkerwijs dat het lot van kinderen de wetgeleerden van toen totaal onverschillig liet; dat was tenminste bij de islamitische wetgeleerden niet het geval. Zij hadden wel degelijk aandacht voor kinderen, ook al komt dat slechts indirect tot uitdrukking, meestal in de wettelijke regels hoe volwassenen, vooral ouders, zich tegenover kinderen moeten gedragen. Het is dus mogelijk uit de oude wetteksten en handboeken van wetgeleerden conclusies te trekken over rechten van kinderen hoewel die rechten niet als zodanig geformuleerd zijn. Om die reden heb ik voor mijn lezing de titel ‘Aandacht voor kinderen in het klassiek islamitisch recht’ gekozen in plaats van ‘Rechten van kinderen’.¹

Ik zal in dit kader vier gebieden van het klassiek soennitisch-islamitisch recht presenteren waarin de aandacht voor kinderen van de wetgever of de wetgeleerden duidelijk naar voren komt, soms op een zodanige manier dat men vanuit een hedendaags perspectief van rechten van het kind kan spreken. Deze vier aandachtsgebieden waarover mijn lezing zal gaan, zijn: het recht op leven, het recht op eigendom, het recht op opvoeding en het onderwerp ‘probleemkinderen’.

Voordat ik echter in *medias res* kan gaan, moet worden vastgesteld wie eigenlijk volgens de wet kind is. In het Nederlands en andere Europese talen heeft het woord ‘kind’ verschillende betekenissen. Het kan ‘afstammeling’ betekenen, dus zoon en dochter, of ‘iemand die nog niet volwassen is’. Deze polysemie is ook in het Arabische woord voor kind *walad* (meervoud *awlād* of *wildān*) aanwezig.² De moderne discussie over de rechten van het kind gaat alleen over het kind in de tweede betekenis

* De auteur is hoogleraar Islamologie aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

¹ Mijn dank aan dr. Gert Bort voor het verbeteren van de stijl van mijn Nederlands.

² Het Arabische woord *walad*, mv. *awlād* of *wildān* kan de betekenissen kind, afstammeling, mannelijk kind (jongen) of mannelijke afstammeling (zoon) hebben. Voor kind in de betekenis van nog niet-volwassen persoon worden vooral de termen *ḥifl*, mv. *aḥfāl*, *ṣaghīr*, mv. *ṣiḡhār* of *ṣabī*, mv. *ṣibiyān* gebruikt. Zie voor deze termen H. Motzki, ‘Volwassen worden in de vroeg-islamitische periode: maatschappelijke en juridische gevolgen’, in: *Sharqiyyāt* 6/1 (1994), 58. A. Giladi, ‘*Ṣaghīr*’, in: C.E. Bosworth e.a. (red.), *The Encyclopaedia of Islam. New Edition*, deel 8, Leiden: Brill 1995, p. 821-822, p. 826.

van het woord, dus over de nog niet volwassene of minderjarige. Die betekenis staat ook in mijn betoog centraal.

Is met deze definitie de term ‘kind’ duidelijk genoeg afgebakend? Nog niet werkelijk, want de opvattingen over het tijdstip vanaf wanneer iemand volwassen wordt, kunnen verschillen. In het oude Romeinse recht bijvoorbeeld werd men pas met 25 volwassen, volgens het Nederlands recht tot in de jaren tachtig met 21. Toen werd die leeftijdsgrens naar 18 verlaagd. Hoe zit dat in het islamitisch recht? Daar eindigt de kindsheid wettelijk op het tijdstip dat iemand geslachtsrijp wordt. Doorslaggevend daarvoor is niet een bepaalde leeftijd maar zijn de biologische kentekens van het geslachtsrijp worden: bij jongens het ‘krijgen van natte dromen’ (Arabisch *ih̄talamā*) en bij meisjes het begin van de menstruatie (*ḥayḍ*). De kinderjaren eindigen dus in het klassiek islamitisch recht wettelijk met het begin van de puberteit terwijl dat in de rechtsstelsels die door het Romeinse recht beïnvloed zijn pas aan het einde van de puberteit gebeurt. Omdat in het Midden-Oosten van de premoderne tijd kinderen vaak vroeg geslachtsrijp werden, waren de kinderjaren van moslims in de praktijk tamelijk kort en iemand kon al wettelijk volwassen zijn op een leeftijd tussen de 9 en de 13 met alle daarbij horende rechten en plichten.³ Laten we nu op zoek gaan naar rechten van het kind die zich uit de wettelijke regels van het klassiek islamitische recht laten afleiden.

1 Recht op leven

Het meest elementaire recht dat kinderen volgens het ‘VN-Verdrag inzake de rechten van het kind’ moeten hebben is het recht op leven.⁴ Dat wordt ook door het islamitisch recht gewaarborgd. De Koran hamert er in meerdere verzen op dat ouders hun kinderen, mannelijk of vrouwelijk, niet mogen doden om welke reden dan ook. Deze verzen laten zien dat het bij de voorislamitische Arabieren niet zelden voorkwam dat ouders, niet alleen vaders maar ook moeders, kinderen na de geboorte om het leven brachten vanwege armoede, als offer voor een god of godin of omdat zij geen dochters wilden hebben.⁵ In het islamitisch recht wordt het verbod kinderen te doden nog uitgebreid naar het ongeborn kind. De meeste geleerden van de Mālikī rechtsschool verbieden abortus helemaal; in de andere rechtsscholen wordt abortus slechts toegestaan binnen de eerste vier maanden van de zwangerschap indien er belangrijke redenen voor zijn, bijvoorbeeld het zogen van een eerder geboren kind. De toelating van een abortus in de eerste 120 dagen is gebaseerd op het idee dat God de foetus pas daarna van een ziel voorziet en hem daardoor tot een menselijk wezen

3 Voor meer details zie H. Motzki, ‘Volwassen worden in de vroeg-islamitische periode: maatschappelijke en juridische gevolgen’, p. 55-70. De leren van de islamitische rechtsscholen verschillen in de details.

4 Artikel 6. Een Nederlandse vertaling van het verdrag is te vinden op de homepage van UNICEF www.unicef.nl/unicef/servlet/nl.gx.siteworks.client.../id=52649.

5 Koran 6: 137, 140, 151; 16: 57-59; 17: 31; 60: 12; 81: 8-9. Zie H. Motzki, ‘Das Kind und seine Sozialisation in der islamischen Familie des Mittelalters’, in: J. Martin en A. Nitschke (Hg.), *Zur Sozialgeschichte der Kindheit*, Freiburg/München: Alber 1986 (Veröffentlichungen des Instituts für Historische Anthropologie e.V. Bd. 4), p. 391-399. A. Giladi, ‘Children’, in: J. Dammen Mc Auliffe, *Encyclopaedia of the Qur’an*, deel 1, Leiden: Brill 2001, p. 301-302.

maakt.⁶ Om het welzijn van het ongeborn kind niet in gevaar te brengen, mag de moeder ook religieuze plichten verwaarlozen; zij hoeft bijvoorbeeld niet te vasten als zij vreest dat het voor haar kind schadelijk zou kunnen zijn. Ook wordt het voltrekken van een lijfstraf aan een zwangere vrouw opgeschort tot na de geboorte van het kind of zelfs tot het einde van de borstvoeding. Het ongeborn kind heeft ook recht op onderhoud door zijn vader. Ook in het geval dat hij zijn zwangere vrouw verstoort moet hij ervoor zorgen dat zij zich tijdens de zwangerschap goed kan voeden en dat zij veilige huisvesting geniet.⁷

Het leven van het kind wordt in het islamitisch recht echter niet alleen tegen de willekeur van zijn ouders beschermd, maar ook tegen bedreigingen van buiten het gezin. Als iemand een kind doodt of verwondt, moet de misdadiger of moeten zijn bloedverwanten hetzelfde bloedgeld (Arabisch *diyya*) als compensatie betalen als voor een volwassene. Er wordt bij het bloedgeld weliswaar een onderscheid gemaakt tussen mannelijk en vrouwelijk, vrij en slaaf, moslim en niet-moslim, maar niet tussen een kind en een volwassene. Ook deze bescherming van leven en lichaam van het kind begint al in het lijf van zijn moeder. Als een ongeborn kind als gevolg van een aanval op de zwangere moeder dood of gehandicapt geboren wordt, moet de veroorzaker daarvan een compensatie (*ghurra*) aan de familie van het kind betalen en nog een religieuze boete (*kaffāra*) op zich nemen.⁸

Kinderen mogen ook niet bij militaire acties als strijders ingezet worden. Dat mag pas als zij ten minste 15 jaar oud zijn en daarmee bij alle rechtsscholen behalve de Ḥanafi's als volwassen worden beschouwd. De bescherming van het leven van kinderen gaat zelfs zo ver dat het voor moslims verboden is de kinderen van hun niet-moslimse tegenstanders te doden tegen wie zij strijden in de *jihād*. De laatste twee regels zijn gebaseerd op *ḥadīths* van de Profeet.⁹

2 Recht op eigendom

Een ander elementair recht van het kind dat in het islamitisch rechtssysteem aanwezig is, betreft zijn bezit. Kinderen, ook al zijn zij nog niet geboren, hebben het recht per testament of door wettelijke erfopvolging te erven.¹⁰ Het recht van het kind op bezit komt duidelijk naar voren in de regels voor weeskinderen, of beter gezegd: kinderen van wie de vader is overleden (Arabisch *yatīm*, meervoud *yatāmā*). In de Koran wordt aan deze kinderen veel aandacht besteed en er wordt meerdere keren

6 B.F. Musallam, *Sex and Society in Islam. Birth Control before the Nineteenth Century*, Cambridge: Cambridge University Press 1983, p. 57-59. H. Motzki, 'Das Kind und seine Sozialisation in der islamischen Familie des Mittelalters', p. 409.

7 H. Motzki, 'Das Kind und seine Sozialisation in der islamischen Familie des Mittelalters', p. 409-410.

8 H. Motzki, 'Das Kind und seine Sozialisation in der islamischen Familie des Mittelalters', p. 408-409. Ibn Rushd, *Bidāyat al-mujtahid wa-nihāyat al-muqtaṣid*, deel 2, Beirut, 1409/1988, p. 415-416. Ibn Rushd, *The Distinguished Jurist's Primer. Bidāyat al-Mujtahid*, vert. door I.A.K. Nyazee, deel 2, Reading 1996, p. 501-503.

9 H. Motzki, 'Volwassen worden in de vroeg-islamitische periode: maatschappelijke en juridische gevolgen', p. 65. Idem, 'The Murder of Ibn Abī l-Ḥuqayq: On the Origin and Reliability of some *maghāzī*-Reports', in: H. Motzki (red.), *The Biography of Muḥammad: the Issue of the Sources*, Leiden: Brill 2000, p. 191, 193, 197, 203-206, 208, 213, 221, 232. A. Giladi, 'Ṣaghīr', p. 826.

10 H. Motzki, 'Das Kind und seine Sozialisation in der islamischen Familie des Mittelalters', p. 410.

toe opgeroepen hen te helpen. Het is begrijpelijk dat hun lot Mohammed zeer ter harte ging: hij is zelf immers een weeskind geweest. De Koran stelt ook de neiging van de voogden van weeskinderen aan de kaak om zich het bezit toe te eigenen dat zij voor hen beheren. De voogd wordt gemaand rechtvaardig met de erfenis van zijn pupil om te gaan en die niet te verkwisten.¹¹ In het islamitisch recht is de voogdij precies geregeld, in het bijzonder de kwestie wanneer en waarvoor een voogd op het vermogen van zijn pupil mag teruggrijpen en wanneer het voogdijschap ophoudt en de voogd het bezit van zijn pupil aan hem of haar moet overhandigen.¹²

3 Recht op opvoeding

Opvoeding is een derde elementair recht van het kind dat zich uit de handboeken van de islamitische wetgeleerden laat opmaken. Met opvoeding bedoel ik het proces van het grootbrengen en van de socialisatie van het kind door zijn ouders dat met de geboorte begint en met het bereiken van de status van volwassenheid eindigt. Dit proces is in het islamitisch recht nauwkeurig geregeld. Aan de ouders zijn bepaalde taken en plichten wettelijk toebedeeld die bedoeld zijn om het socialisatieproces van het kind te bevorderen. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de taken van de vader en die van de moeder.

De vader heeft belangrijke taken in de eerste week na de geboorte van het kind. Hij moet het als zijn kind aanvaarden, het een naam geven en op de zevende dag na de geboorte een feest geven waarbij het nieuw geboren kind door middel van offerrituelen publiekelijk in de islamitische gemeenschap geïntroduceerd wordt. Een belangrijk onderdeel van deze rituelen, die *'aqīqa* worden genoemd, is het slachten van een schaap en het gemeenschappelijke consumeren van het offerdier. Op de zevende dag vindt dus als het ware de sociale geboorte van het kind plaats. Daarna treedt de vader als socialisatieagent op de achtergrond. Hij blijft echter wél wettelijk verantwoordelijk voor de opvoeding en heeft ook blijvend een zorgplicht.¹³ Deze elementen vormen onderdeel van zijn rechten en plichten die in het wettelijke concept van de 'vaderlijke voogdij' over het kind zijn vastgelegd en die in het Arabisch *wilāya* of *walāya* wordt genoemd. De meer actieve rol in de opvoeding van het kind is in de

11 Specifiek Koran 17: 34; 4: 2-6, 10, 127; 2: 220; algemener 6: 152; 18:77, 82. Zie ook A. Giladi, 'Orphans', in: J. Dammen Mc Auliffe, *Encyclopaedia of the Qur'ān*, deel 3, Leiden: Brill 2003, p. 603-604. Idem, 'Guardianship', in: op. cit., deel 2, Leiden 2002, p. 373-374. E. Chaumont en R. Shaham, 'Yatīm', in: P. J. Bearman e.a. (red.), *The Encyclopaedia of Islam. New Edition*, deel 9, Leiden: Brill 2002, p. 299. H. Motzki, 'Wal-muḥṣanātu mina n-nisā' i illā mā malakat aimānukum (Koran 4:24) und die koranische Sexualethik', in: *Der Islam* 63 (1986), p. 207-210.

12 E. Chaumont en R. Shaham, 'Yatīm', 299. De doctrines van de rechtsscholen over de *wilāya* verschillen nogal in de details. Zie Y. Linant de Bellefonds, *Traité de droit musulman comparé*, deel 3, Parijs/Den Haag 1973, p. 177-247.

13 H. Motzki, 'Das Kind und seine Sozialisation in der islamischen Familie des Mittelalters', p. 411-416.

eerste levensjaren echter weggelegd voor de moeder. Haar rechten en plichten zijn door middel van het ‘moederlijke zorgrecht’, Arabisch *ḥaḍāna*, wettelijk geregeld.¹⁴

Dit klinkt alsof in de islamitische gemeenschap vader en moeder een rechtenstudie moeten hebben gevolgd om hun kinderen op te kunnen voeden. Dat is uiteraard niet zo. In de praktijk oriënteren ouders zich op de traditionele praktijken van hun gemeenschap. De wettelijke concepten van ‘vaderlijke voogdij’ en ‘moederlijk zorgrecht’ zoals die in de handboeken van de rechtsgeleerden beschreven staan, zijn dan ook in eerste instantie voor probleemgevallen uitgewerkt, bijvoorbeeld als het gezin door scheiding uit elkaar valt. De islamitische geleerden hebben geprobeerd voor dit soort gevallen regelingen te vinden die voor het welzijn van het kind het meest bevorderlijk zijn.¹⁵

Terug naar het moederlijke zorgrecht, de *ḥaḍāna*. Een belangrijk recht van het kind dat hierin tot uitdrukking komt, is het recht op minimaal twee jaar lang borstvoeding door de moeder. Dat is al in de Koran vastgelegd.¹⁶ Volgens de Ḥanafī's en de Mālikī's is de borstvoeding een plicht van de moeder. De moeder mag de borstvoeding aan een andere vrouw uitbesteden als daardoor geen schade voor het kind te verwachten is en uiteraard in het geval dat zij zelf daartoe niet in staat is.¹⁷ Als de moeder de borstvoeding overneemt mag zij het kind met zich meenemen als zij van de vader van het kind duurzaam gescheiden wordt en verhuist. De moeder blijft het zorgrecht voor het kind ook na het spenen behouden totdat het kind in staat is zich zelfstandig te voeden, te kleden en schoon te houden. Dat te bewerkstelligen is dan ook de belangrijkste taak van de moeder. Daarnaast moet zij erop toezien, dat het kind geen letsel oploopt. De geleerden onderbouwen deze verregaande beperking van de *patria potestas* door het zorgrecht van de moeder met het argument dat de moeder voor de opvoeding in de eerste kinderjaren beter geschikt is dan de vader omdat zij door haar zwangerschap en het baren een bijzonder nauwe relatie met haar kind heeft, die gekenmerkt wordt door liefde en goedheid. Bovendien heeft zij meer kennis over het grootbrengen van kinderen. Het is dan ook begrijpelijk dat het zorgrecht van de moeder niet naar de vader overgaat als de moeder niet in staat is haar recht uit te oefenen, maar dat dit overgaat naar een vrouwelijke verwante van de moeder.¹⁸ De vader heeft uiteraard de plicht het onderhoud van het kind te

14 Voor details zie Y. Linant de Bellefonds, *Traité de droit musulman comparé*, deel 3, 150-247. Idem, ‘Ḥaḍāna’, in: B. Lewis e.a. (red.), *The Encyclopaedia of Islam. New Edition*, deel 3, Leiden/Londen 1986, p. 16-19.

T. Fahd en M. Ḥammoudi, ‘L'enfant dans le droit islamique’, in: *Recueils de la Société Jena Bodin pour l'Histoire Comparative des Institutions* 35, Brussel 1975, p. 287-346. H.-E. Klinkhardt, ‘Die Personensorge nach islamitischem Recht’, in: *Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft* 68 (1965), p. 1-80. W. Heffening, ‘Wilāya’, in: M.Th. Houtsma e.a. (red.), *E.J. Brill's first encyclopaedia of Islam, 1913-1936*, vol. 8, p. 1137-1138. M.Y. Izzi Dien, ‘Wilāya’, in: P. Bearman e.a. (red.), *The Encyclopaedia of Islam. New Edition*, deel 11, 2002, p. 208.

15 H. Motzki, ‘Das Kind und seine Sozialisation in der islamischen Familie des Mittelalters’, p. 417-418.

16 Koran 2:233; 65:6.

17 Voor de wettelijke details van de borstvoeding zie A. Giladi, *Infants, Parents and Wet Nurses. Medieval Islamic views on Breastfeeding and their Social Implications*, Leiden: Brill 1999, p. 68-114.

18 Bij de Ḥanafī's is het ook mogelijk dat een vrouwelijke verwante van de vader in aanmerking komt. Zie Klinkhardt, ‘Die Personensorge nach islamitischem Recht’, p. 50, 56-57, 59-61.

waarborgen dat bij de gescheiden moeder verblijft en hij heeft het recht en zelfs de plicht zijn kind te bezoeken en zich van zijn welzijn te overtuigen.¹⁹

De islamitische geleerden zien de opvoedingstaken van de moeder bij een jongen onder normale omstandigheden vervuld zodra hij zeven jaar oud is.²⁰ Nu krijgt de vader de primaire rol in de socialisatie van zijn zoon toebedeeld. Dat is altijd het geval, dus ook als de ouders niet gescheiden zijn. Deze rolwisseling in het socialisatieproces motiveren de wetgeleerden met de belangen van mannelijke kinderen. Zij moeten nu tot mannen gevormd worden en voorbereid worden op het verdienen van hun onderhoud en op een nuttige rol binnen de islamitische gemeenschap. In de ogen van de geleerden is de vader voor deze taak het meest geschikt. Hij moet zijn zoon naar school sturen of een beroep laten leren, hij moet hem in de godsdienstige praktijken introduceren en hem in de publieke ruimte de weg wijzen.

Een vader die van de moeder van zijn zoon duurzaam gescheiden was, kon deze opvoedingstaken moeilijk vervullen als de moeder elders leefde. De Ḥanafī rechtschool bepaalt daarom dat de jongen met zeven jaar naar de vader moet verhuizen. De moeder mag hem echter bezoeken. De Shāfi‘ī en Ḥanbalī rechtsschool geven aan de jongen zelf de keuze of hij bij zijn vader wil leven of liever bij zijn moeder wil blijven. Op zijn keuze kan hij later weer terugkomen. Bij de Mālikī’s mag de jongen bij de moeder verblijven totdat hij volwassen is. In dit geval heeft de vader het recht en de plicht de opvoeding van zijn zoon overdag in handen te nemen. De vader heeft bovendien de plicht ervoor de zorgen dat de jongen, voordat hij de puberteit bereikt, besneden wordt.

Hoe is de opvoeding van het meisje in het geval van scheiding wettelijk geregeld? De meningen van de rechtsgeleerden daarover zijn verdeeld. De Ḥanbalī’s bepalen dat de dochter met zeven jaar naar de vader moet verhuizen; de Ḥanafī’s geven haar twee jaar langer uitstel daarvan. Het argument voor de verhuizing is dat een meisje dat de puberteit nadert bescherming nodig heeft en de mannen haar eer beter kunnen verdedigen. De Ḥanafī’s laten haar twee jaar langer bij de moeder verblijven omdat zij bij haar het best de vrouwelijke zeden, het huishoudelijk werk en het koken kan leren. Om dezelfde reden laten de Mālikī’s het meisje tot aan haar huwelijk bij de moeder wonen indien haar huis veilig is. De Shāfi‘ī rechtsschool laat het meisje met zeven jaar kiezen bij welke ouder zij wil leven.

Waar het meisje ook verblijft, de vader heeft het recht en de plicht zijn dochter uit te huwelijken. Dat is een belangrijk onderdeel van zijn plichten als voogd. Hij mag haar contractueel al uithuwelijken terwijl ze nog een kind is, maar de bruiloft met het voltrekken van het huwelijk mag pas plaatsvinden als het meisje volwassen is geworden. De geleerden vinden dat een vroeg huwelijk in het belang is van jonge mensen, vrouwelijk of mannelijk, omdat het huwelijk het gevaar vermindert dat zij voorechtelijke seksuele relaties (Arabisch *zinā*) aangaan, een van de grootste zonden die moslims kunnen begaan. Daarvoor moet vooral de vader zijn kinderen bewaren. Als hij daarin faalt, moet hij zich bij God daarvoor verantwoorden. Het recht van de

19 H. Motzki, 'Das Kind und seine Sozialisation in der islamischen Familie des Mittelalters', p. 417-420.

20 Vanaf deze leeftijd wordt het kind als *mumayyiz* beschouwd, d.w.z. dat het intellectueel in staat is zaken 'te onderscheiden'.

vader om zijn dochter uit te huwelijken is niet beperkt tot de periode van haar kindsheid maar blijft bestaan totdat zij voor het eerst getrouwd is.²¹

4 Probleemkinderen

Met deze uitdrukking bedoel ik kinderen die in veel beschavingen buiten het sociale net dreigen te vallen omdat zij een handicap hebben: weeskinderen, geestelijk gehandicapten, vondelingen en onwettige kinderen. Het is verbazingwekkend dat de klassieke islamitische wetgeleerden zich ook over deze gevallen hebben gebogen en oplossingen voor hen hebben ontwikkeld. Ik kan daar niet uitgebreid op ingaan maar wil u er graag een indruk van geven.

Weeskinderen: het islamitisch recht regelt precies welke verwanten van een weeskind in welke volgorde vader of moeder mogen of moeten vervangen. Is er geen verwante persoon beschikbaar, dan moet de plaatselijke rechter een betrouwbare persoon benoemen die de voogdij en/of het zorgrecht van het weeskind op zich neemt.²²

Geestelijk gehandicapte of gestoorde kinderen: zij blijven onder de hoede van hun ouders zolang hun handicap of ziekte duurt, zelfs tot na hun kindsheid.²³

Vondelingen: meestal waren het kinderen die door hun ouders te vondeling waren gelegd wegens armoede of omdat zij buitenechtelijk verwekt waren. De wetgeleerden bepaalden dat degene die een vondeling vindt van wie niemand het vaderschap claimt, de religieuze plicht heeft het kind bij zich op te nemen en voor zijn onderhoud en opvoeding te zorgen.²⁴ Omdat de zorg voor vondelingen eigenlijk als taak van de islamitische gemeenschap als geheel wordt beschouwd, kunnen pleegouders die zelf niet rijk zijn hun kosten bij de overheid terugclaimen of bij de ouders van het kind als die later bekend worden of van het kind zelf als dat ooit een vermogen verwerft.

Buitenechtelijke kinderen: een buitenechtelijk verwekt kind dat in een bestaand huwelijk wordt geboren, met andere woorden, een kind dat door een getrouwde vrouw gebaard wordt van wie de echtgenoot niet de verwekker is, wordt als wettig beschouwd indien de echtgenoot het kind als zijn eigen kind aanvaardt.²⁵ De verwekker van het buitenechtelijk kind of een afstammeling van hem maken dus geen kans als zij het vaderschap opeisen. Deze regel steunt op een overlevering van de Profeet waarin hij zegt: 'Het kind hoort bij het bed, en degene die illegitieme seksuele relaties had heeft er geen recht op'.²⁶ Weigert een echtgenoot echter het vaderschap van een kind te herkennen dat zijn echtgenote gebaard heeft zonder dat hij getuigen voor haar overspel heeft, dan moet hij voor de rechter de *li'ān* procedure doorvoeren,

21 Dat heet *wilāya al-nikāh*, huwelijksvoogdij.

22 Y. Linant de Bellefonds, *Traité de droit musulman comparé*, deel 3, p. 159-162; p. 184-187. Klinkhardt, 'Die Personensorge nach islamitischem Recht', p. 62-63, 65-68, 72.

23 Y. Linant de Bellefonds, *Traité de droit musulman comparé*, deel 3, p. 188.

24 Voor de regels over de vondeling zie Y. Linant de Bellefonds, *Traité de droit musulman comparé*, deel 3, p. 56-60. A.-M. Delcambre, 'Lakīf', in: C.E. Bosworth e.a. (red.), *The Encyclopaedia of Islam. New Edition*, deel 5, Leiden/Londen 1986, p. 639.

25 Meer daarover bij Y. Linant de Bellefonds, *Traité de droit musulman comparé*, deel 3, p. 26-41.

26 Zie H. Motzki, *The Origins of Islamic Jurisprudence. Meccan Fiqh before the Classical Schools*, Leiden: Brill 2002, p. 126-130.

die al in de Koran is vermeld.²⁷ Hij moet vier keer zweren dat hij de waarheid spreekt met zijn beschuldiging van overspel en zich dan zelf vervloeken voor het geval dat hij liegt. Geeft zijn vrouw het overspel niet toe en volgt ze dezelfde procedure, dan blijft zij vrij van straf en het huwelijk wordt ontbonden. Het kind heeft echter in dit geval geen vader, dus geen voogd die voor het kind verantwoordelijk is. De geleerden hebben dat probleem opgelost door vast te stellen dat in dat geval de voogdij van het kind, de *wilāya*, aan een mannelijke verwant van de moeder toevertrouwd wordt.²⁸ Dezelfde regel wordt ook toegepast in het geval dat een ongetrouwde vrouw buitenechtelijk een kind krijgt en de verwekker onbekend is.²⁹

5 Conclusie

Wij kunnen dus samenvattend stellen dat de islamitische geleerden van toen een reeks rechten aan het kind hebben verleend die in de ouderlijke gedragsnormen of plichten tot uitdrukking komen: het recht op leven, op bescherming van zijn lichaam, het recht op bezit en zijn bescherming, het recht op een goede opvoeding in de verschillende stadia van zijn ontwikkeling en het recht op religieuze en sociale integratie in de islamitische gemeenschap. Zelfs voor probleemkinderen zijn er wettelijke voorzieningen. Dat is veel voor een rechtsstelsel dat zich meer dan duizend jaar geleden ontwikkeld heeft. De islamitische wetgeleerden werden bij hun overwegingen primair door het welzijn en de belangen van het kind geleid. Hun ideeën over wat voor het kind belangrijk is en hoe deze belangen het best gewaarborgd kunnen worden, zijn uiteraard afhankelijk van de historische en maatschappelijke situatie van de islamitische gemeenschappen van toen. Dat betekent echter niet noodzakelijkerwijs dat hun oplossingen automatisch allemaal achterhaald zijn, maar ook niet dat zij in een veranderde situatie allemaal even zinvol en effectief zijn.

²⁷ Koran 24: 6-9.

²⁸ Meer daarover bij Y. Linant de Bellefonds, *Traité de droit musulman comparé*, deel 3, p. 42-47.

²⁹ Zie voor de problemkinderen H. Motzki, 'Das Kind und seine Sozialisation in der islamischen Familie des Mittelalters', p. 424-425 en de daar genoemde literatuur. Voor het onwettelijke kind zie H. Motzki, 'Geschlechtsreife und Legitimation zur Zeugung im frühen Islam', in: E.W. Müller (red.), *Geschlechtsreife und Legitimation zur Zeugung*, Freiburg/München 1985 (Veröffentlichungen des Instituts für Historische Anthropologie e.V., Bd. 3), p. 540-548 en Y. Linant de Bellefonds, *Traité de droit musulman comparé*, deel 3, p. 23-24.